

Universitatea din București
Facultatea de Drept
Școala Doctorală de Drept

TEZĂ DE DOCTORAT

PRINCIPIUL *NE BIS IN IDEM*

ÎN CONTEXTUL LEGISLATIV EUROPEAN

REZUMATUL TEZEI

Coordonator de doctorat :
Prof. univ. dr. Anastasiu Crișu

Doctorand :
Carmen Constanța Balaci

BUCUREȘTI

2020

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

1. Introducere

În esență, *justiția penală*, manifestată prin aplicarea legii penale substanțiale și a celei procesuale penale, are ca finalitate pedepsirea celor care au săvârșit infracțiunile deduse judecării și exonerarea de răspundere a celor nevinovați.

Între aceste limite conceptuale organele judiciare trebuie ca, prin ordonanțele și hotărârile definitive pe care le pronunță, pe de o parte, să asigure stabilitatea raporturilor juridice, iar pe de altă parte, să garanteze respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale participanților la procesul penal.

Prin urmare, o dată ce față de o persoană s-a pronunțat, printr-o ordonanță ori hotărâre rămasă definitivă potrivit legii, una dintre soluțiile prevăzute în Codul de procedură penală - clasare, condamnare, renunțare la aplicarea pedepsei, amânarea aplicării pedepsei, achitare sau încetarea procesului penal - față de aceeași persoană organele judiciare, penale sau administrative, nu mai pot declanșa o nouă procedură judiciară pentru pretinsa săvârșire a unei fapte identice sau care, în esență, este aceeași cu cea pentru care față de acea persoană s-a pronunțat, într-o procedură anterioară, una dintre soluțiile enunțate.

În sistemul judiciar, *interdicția dublării / multiplicării procedurilor judiciare* față de una și aceeași persoană este impusă prin principiul *Ne bis in idem*.

Pentru a exprima esența acestui principiu din punctul de vedere al reglementării legale, *de lege lata*, art. 6 din Codul de procedură penală român prevede că nicio persoană nu poate fi urmărită sau judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni atunci când față de aceasta s-a pronunțat anterior o hotărâre penală definitivă cu privire la aceeași faptă, chiar și sub o altă încadrare juridică.

Din analiza doctrinei, legislației și practicii judiciare, deopotrivă, române și străine, am constatat o varietate de abordări a instituției *Ne bis in idem*.

Astfel, *cercetarea comparativă* pe care am efectuat-o în vederea elaborării tezei a evidențiat faptul că, la nivel european, *Ne bis in idem* este considerat :

- *principiu fundamental al procesului penal;*
- *regulă specifică unei anumite faze a procesului penal;*

- *impediment în punerea în mișcare sau în exercitarea acțiunii penale / imposibilitate a redeschiderii procedurilor penale;*
- *efectul negativ al autorității de lucru judecat;*
- *motiv de refuz, obligatoriu ori facultativ, al punerii în executare a unui mandat european de arestare în cadrul cooperării judiciare internaționale în materie penală sau*
- *drept procesual al suspectului ori inculpatului.*

Astfel, complexitatea generată de diversitatea conținutului instituției *Ne bis in idem* ne-a determinat să procedăm la o analiză proprie asupra naturii juridice a acestei instituții, prin realizarea unei ample incursiuni atât în sistemele de drept europene, cât și în diferitele domenii ale științei dreptului național : teoria generală a dreptului, dreptul roman, dreptul procesual penal, dreptul execuțional penal, dreptul penal, dreptul administrativ, dreptul procesual civil, dreptul civil, dreptul Uniunii Europene și protecția internațională a drepturilor omului.

În același timp, realizarea studiului doctoral reprezintă concretizarea dorinței de abordare pluridisciplinară a instituției *Ne bis in idem* nou introduse în legislația procesual penală națională, pentru a putea exprima, astfel, propria concluzie asupra compatibilității dintre opțiunea legiuitorului, reliefată prin art. 6 din Codul de procedură penală, pe de o parte, și natura juridică, conținutul concret, rolul, efectele și finalitatea și corelația acesteia cu alte instituții ale dreptului, pe de altă parte.

2. Problema centrală supusă cercetării

În contextul anterior prezentat, prin realizarea tezei ne-am propus să evaluăm *utilitatea opțiunii legislative* adoptate în art. 6 din Codul de procedură penală român.

În acest fel, am putut aprecia dacă reglementarea actuală corespunde *concepției adoptate la nivel european* în privința instituției prezentate, analiză pe care o considerăm primordială, prin raportare la faptul că legislația națională nu poate fi disociată de legislația adoptată la nivel european.

Mai mult decât atât, eficacitatea legislației naționale este evidențiată prin soluțiile jurisprudențiale adoptate de către autoritățile judiciare naționale care trebuie să aplice dispozițiile relative la drepturile și libertățile fundamentale în concordanță cu tratatele, convențiile și pactele la care România este parte.

Dintre aceste documentele internaționale, cele mai importante pentru teză sunt Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale și Protocoalele sale adiționale, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen, precum și convențiile, directivele și deciziile-cadru din domeniul cooperării judiciare internaționale în materie penală ale căror dispoziții relevante au fost transpuse de România prin Legea nr. 302/2004.

Din perspectiva rezolvării problemei centrale a cercetării noastre, considerăm că opțiunea legiuitorului român este discutabilă și comportă nuanțări și reevaluări, aspecte pe care le-am prezentat în detaliu pe parcursul tezei.

3. Obiectivele principale ale tezei

În scopul realizării evaluării anterior prezentate, ne-am propus, ca principale obiective, următoarele :

- Analizarea conținutului, rolului și efectelor noțiunilor de :
  - *principiu fundamental (general) în teoria generală a dreptului,*
  - *principiu fundamental al procesului penal și*
  - *principii specifice fazelor procesului penal.*
- Prezentarea *contextului general al noilor reglementări* procesual penale române din perspectivă europeană.
- *Modificările* aduse prin noua legislație procesual penală principiilor fundamentale ale procesului penal român.
- *Sistemul și interdependența* principiilor fundamentale ale procesului penal român.
- *Aspecte generale și de drept comparat* relative la *Ne bis in idem* :
  - evoluția istorică a terminologiei utilizate pentru exprimarea esenței acestei instituții a dreptului;
  - natura juridică și rolul instituției;
  - analiza acestei instituții prin raportare la noțiunile de *autoritate de lucru judecat* și *securitate a raporturilor juridice*;
  - evoluția istorică a reglementării instituției în dreptul intern, și anume : legislația procesual penală, administrativă și cea relativă la cooperarea judiciară internațională în materie penală;

- prezentarea instituției în dreptul internațional, respectiv, în Constituțiile și în Codurile de procedură penală ale celorlalte state europene, precum și în documentele referitoare la drepturile fundamentale ale omului și la cooperarea judiciară internațională în materie penală;
- clasificarea modului de reglementare a instituției în legislațiile europene.

- Prezentarea și analizarea *celor 3 elemente componente* ale instituției, prin raportare la doctrina națională și străină, precum și la jurisprudența, dezvoltată în aplicarea dispozițiilor convenționale relevante, exprimată atât de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a Uniunii Europene, cât și de către autoritățile judiciare naționale : *acuzăție penală, idem și bis*.

- Prezentarea și analizarea remediilor procesuale aplicabile în dreptul intern în cazul incidenței principiului *Ne bis in idem*, cu referiri la jurisprudența relevantă, națională și europeană, remedii specifice fiecărei faze a procesului penal și civil.

- Aplicarea principiului *Ne bis in idem* în contextul cooperării judiciare internaționale în materie penală, prin raportare la jurisprudența relevantă, națională și europeană, cu referiri exprese la diferitele forme de cooperare : extrădarea, punerea în executare a unui mandat european de extrădare, transferul de proceduri în materie penală; prezentarea noțiunilor de *decizie judiciară străină și autoritate judiciară străină*.

- Reconsiderarea principiului *Ne bis in idem* în legislația procesual penală română, cu expunerea unor propuneri *de lege ferenda*.

4. Direcțiile de cercetare abordate

Cercetarea pe care am efectuat-o în scopul realizării obiectivelor principale propuse s-a fundamentat pe următoarele 3 direcții :

- *Doctrina, română și străină*, elaborată – în *tratate, cursuri, monografii, dicționare și reviste de specialitate* – în diferitele domenii ale științei dreptului, anterior prezentate.

În acest sens, cercetarea noastră a avut în vedere atât doctrina expusă în limba română, cât și cea în limba engleză și franceză, în privința cărora am efectuat propriile traduceri.

Referitor la *doctrina română*, evidențiem faptul că cercetarea noastră s-a axat pe aprofundarea cunoștințelor privind conceptele, noțiunile și instituțiile în baza cărora am concluzionat asupra stabilirii naturii juridice a principiului studiat.

Astfel, prin intermediul *doctrinei procesual penale* și a celei vizând *teoria generală a dreptului* am analizat aspectele relative la definiția, conținutul, rolul și efectele celor trei categorii de principii (cele din teoria generală a dreptului, cele ale procesului penal și cele specifice fiecărei faze a procesului penal), precum și interdependența acestora. În urma acestui demers, am concluzionat că *Ne bis in idem* nu are caracteristicile unor asemenea principii.

Prin intermediul *doctrinei penale*, cu ocazia stabilirii elementelor componente ale principiului *Ne bis in idem* am analizat una dintre dintre instituțiile fundamentale ale acestei ramuri de drept, și anume infracțiunea, din perspectiva conținutului său constitutiv.

Doctrina administrativă și cea contravențională ne-au prilejuit, îndeosebi, stabilirea sferei noțiunii de *acuzatie penală* și a naturii juridice a primului set de proceduri (noțiunea de *bis*), cu ocazia analizării celor două elemente din structura acestui principiu.

Prin intermediul *doctrinei procesual civile* am realizat comparația dintre cele două ramuri fundamentale ale dreptului (public și privat), în ceea ce privește modalitatea, distinctă, de exprimare a conceptului *Ne bis in idem* în procesul penal, respectiv, civil.

Referitor la *doctrina străină*, precizăm că am cercetat, printr-o analiză comparativă, aspectele privind, pe de o parte, modalitatea de reglementare a procesului penal în sistemele de drept de tip continental și de tip common-law din statele europene și nu numai, iar pe de altă parte, principiul *Ne bis in idem* din perspectiva dreptului Uniunii Europene, precum și protecția drepturilor și libertăților fundamentale prin documentele internaționale ale căror dispoziții sunt interpretate și aplicate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

- *Jurisprudența, română și străină*

Analiza și evaluarea *hotărârilor și deciziilor pronunțate de cele două instanțe europene* ne-au permis posibilitatea stabilirii unui model general valabil în statele membre ale Uniunii Europene, sens în care am făcut referire la cvasi-totalitatea jurisprudenței relevante.

În acest sens, analiza comparată a jurisprudenței fiecăreia dintre cele două instanțe europene ne-a permis, în mod deosebit, să stabilim „genul proxim” al elementelor componente din structura principiului *Ne bis in idem*, în raport de „diferența specifică” reprezentată prin modalitatea de interpretare a acestor elemente în jurisprudența statelor membre ale Uniunii Europene.

Jurisprudența instanțelor naționale, expusă prin intermediul Codurilor penal și de procedură penală, comentate și adnotate, și al bazelor de date on-line a evidențiat modalitatea diferită de abordare a principiului *Ne bis in idem* în sistemul de drept național față de cele ale celorlalte state.

În concluzie, în urma analizei comparative efectuate la nivel doctrinar și jurisprudențial, am constatat, încă o dată, că opțiunea legiuitorului național este discutabilă.

- *Legislația, internă și internațională*

Cercetarea *legislației naționale* a vizat atât Codurile penal și de procedură penală, cât și actele normative cu aplicabilitate specifică în anumite domenii ale dreptului, precum dreptul administrativ, contravențional, fiscal, etc., cu incidență, în special, asupra elementelor componente din structura principiului *Ne bis in idem*.

Analiza *legislației internaționale* s-a axat pe principalele documente elaborate la nivelul Consiliului Europei și al Uniunii Europene, relative la drepturile și libertățile fundamentale și la diferitele forme de cooperare judiciară în materie penală, documente constând în convenții, directive, decizii-cadru, constituții și coduri de procedură penală.

Evaluarea conjugată a instituției *Ne bis in idem* din punctul de vedere al celor 3 direcții ne-a permis să formulăm, în mod amplu, structurat, asemănările și deosebirile dintre propriul sistem de drept și sistemele de drept ale celorlalte state, scopul final al acestei cercetări fiind aprecierea asupra stabilirii celei mai adecvate naturi juridice a instituției.

De altfel, demersul analitic prezentat ne-a permis să formulăm, în final, propunerea *de lege ferenda*.

5. Metodele de cercetare folosite

Cercetarea efectuată în studiul doctoral, prin prisma celor 3 direcții, evidențiate pe parcursul întregii teze, a avut la bază utilizarea complementară a două metode de cercetare.

* Una dintre acestea a fost *metoda comparativă*, prin intermediul căreia am analizat, pe parcursul întregii teze, atât legislația, cât și doctrina și jurisprudența relevante în domeniile de drept cu incidență asupra principiului *Ne bis in idem*, existente în sistemele de drept analizate : sistemul național, sistemele de drept din celelalte state europene, sistemul impus de Curtea Europeană a Drepturilor Omului și cel impus de Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

* Cealaltă metodă uzitată a fost *metoda istorică*, cu ajutorul căreia am prezentat evoluția și, implicit, schimbările apărute în legislația națională, începând cu Regulamentul Organic al Moldovei și terminând cu actualul Cod de procedură penală. Analiza astfel realizată ne-a permis să constatăm optica - diferită - pe legiuitorul a adoptat-o de-a lungul timpului în privința instituției *Ne bis in idem*. Finalitatea acestui demers a constat în formularea propriei concluzii referitoare la natura juridică a acestei instituții și, prin urmare, posibilitatea plasării acesteia, din perspectivă legislativă, la un alt nivel decât cel actual.

6. Prezentarea sintetică a capitolelor, secțiunilor și subsecțiunilor tezei

Teza este structurată în 6 Capitoare, fiecare dintre acestea corespunzând obiectivelor principale ale studiului doctoral efectuat.

Fiecare capitol cuprinde două sau mai multe secțiuni și, după caz, două sau mai multe subsecțiuni.

▪ Capitolul I : Noțiunea de principiu fundamental al procesului penal

Acest capitol cuprinde 6 secțiuni.

Secțiunea I.1 : Noțiunea de principiu fundamental (general) în teoria generală a dreptului este alcătuită din două subsecțiuni.

Subsecțiunea I.1.1 : Aspecte introductive. Noțiunea de principiu fundamental (general) în teoria generală a dreptului am tratat definiția, cerințele pe care trebuie să le îndeplinească, precum și rolul pe care îl are un principiu fundamental în sistemul juridic, respectiv, în adoptarea legislației naționale și în crearea și unificarea practicii judiciare la momentul aplicării și interpretării instituțiilor, noțiunilor și conceptelor care i se subsumează.

În acest sens, am subliniat rolul de fundament al dreptului pe care un principiu general îl are în vederea garantării unității, omogenității, echilibrului și coerenței dreptului, privit ca valoare, ea însăși, fundamentală pentru societate.

În *Subsecțiunea I.1.2 : Prezentarea principiilor fundamentale (generale) în teoria generală a dreptului* am enumerat și analizat, succint, aceste principii, respectiv :

- garantarea funcționării statului în baza legii,
- libertatea și egalitatea,
- responsabilitatea și
- echitatea și justiția.

În această subsecțiune am analizat, de asemenea, interferența dintre principiile generale ale dreptului și principiile fundamentale ale procesului penal, stabilind că, din punct de vedere ale perceptelor logicii, principiile generale ale dreptului reprezintă „genul proxim”, iar celelalte - „diferența specifică”. În acest sens, exemplificăm prin aceea că două dintre principiile fundamentale ale procesului penal - caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal și dreptul la libertate și siguranță, reglementate în art. 8 și art. 9 din Codul de procedură penală - derivă din principiul echității și al justiției.

Secțiunea I.2 :Noțiunea de principiu fundamental al procesului penal

În această secțiune am analizat, într-o succesiune logică a prezentării diferitelor categorii de principii din domeniul dreptului, principiile fundamentale ale procesului penal.

Astfel, în vederea clarificării problemei centrale a studiului doctoral, am prezentat o *definiție proprie* a acestei categorii de principii, apreciind că acestea reprezintă ansamblul regulilor aflate la baza desfășurării întregii activități procesuale de către organele judiciare în toate fazele procesului penal, în conținutul cărora se reflectă, deopotrivă, toate instituțiile dreptului procesual și dispozițiile din Codul de procedură penală, pentru înfăptuirea justiției, cu respectarea drepturilor părților, subiecților procesuali și celorlalți participanți în cauzele penale.

Consecința prezentării diferitelor definiții date noțiunii analizate constă în a extrage esența definirii acestora, pentru a ne permite să concluzionăm, în final, cu privire la atribuirea lui *Ne bis in idem* a unui asemenea statut.

În acest sens, am avut în vedere că aprecierea caracterului unei norme de drept procesual ca fiind un principiu fundamental este dată de trei caracteristici :

- a) aplicabilitate generală, ceea ce presupune că se referă la toate activitățile desfășurate în cadrul procesului penal, indiferent de faza sau etapa în care aceste activități au loc;
- b) aplicabilitate directă, ceea ce înseamnă că nu are nevoie de norme suplimentare prin care să transpună regula generică pe plan particular;
- c) aplicabilitate prioritară, în sensul că are preferință în fața tuturor celorlalte norme, chiar dacă acestea au, uneori, caracter special.

Analizând caracteristicile anterior enunțate în raport de esența și rolul pe care *Ne bis in idem* îl îndeplinește în procesul penal, am apreciat că acesta nu poate reprezenta un principiu fundamental al procesului penal, pentru următoarele considerente.

În primul rând, *Ne bis in idem* nu are aplicabilitate generală, deoarece nu acoperă toate cele trei faze ale procesului penal, ci, incidența sa se relevă - în mod real, iar nu doar ipotetic - numai în ultima fază, aceea a punerii în executare a unei hotărâri rămase definitive. În acest context, am subliniat faptul că, în celelalte două faze procesuale anterioare (urmărirea penală și judecata), *Ne bis in idem* are doar o existență virtuală, întrucât organele judiciare pot evita dublarea prin analiza de ansamblu a situației juridice a persoanei cercetate în cel de-al doilea set de proceduri.

În al doilea rând, *Ne bis in idem* nu are aplicabilitate directă, întrucât *ab initio* nu presupune aplicarea unor norme suplimentare, ci vizează respectarea dreptului suspectului ori inculpatului de a nu fi judecat, cercetat sau condamnat de două ori pentru aceeași faptă.

În al treilea rând, *Ne bis in idem* nu are aplicabilitate prioritară, din moment ce nu presupune stabilirea unei ierarhii în privința aplicării sale în raport de alte norme juridice având fie caracter general, fie caracter special. În realitate, incidența lui *Ne bis in idem* într-o cauză penală presupune evitarea unei duble urmăriri penale / cercetări / condamnări a aceleiași persoane pentru aceeași faptă, fără a fi necesară, în acest scop, stabilirea unei ierarhizări între *Ne bis in idem* și alte norme juridice ce reglementează principiile ale procesului penal.

Secțiunea I.3 : Noțiunea de principii specifice ale procesului penal

În această secțiune am analizat, în succesiunea logică a prezentării diferitelor categorii de principii din domeniul dreptului, principiile specifice ale procesului penal.

În privința fazei de urmărire penală am prezentat și analizat, succint, următoarele principii specifice : controlul ierarhic în efectuarea actelor de urmărire penală, nepublicitatea activităților desfășurate de organele de urmărire penală, necontradictorialitatea activităților desfășurate de către organele de urmărire penală și caracterul preponderent al formei scrise. Acolo unde a fost cazul, am prezentat și excepțiile de la aceste principii, precum și sancțiunea care intervine în cazul încălcării acestor principii.

În privința fazei de judecată am prezentat și analizat, succint, următoarele principii specifice : publicitatea, nemijlocirea, contradictorialitatea și oralitatea. De asemenea, acolo unde a fost cazul, am prezentat și excepțiile de la aceste principii, precum și sancțiunea care intervine în cazul încălcării acestor principii.

În privința fazei de punere în executare a hotărârilor judecătorești penale definitive am prezentat și analizat, succint, următoarele principii specifice : obligativitatea, executabilitatea, jurisdicționalitatea și continuitatea.

Secțiunea I.4 : Contextul general al noilor reglementări procesuale penale din perspectivă europeană este alcătuită din două subsecțiuni.

În *Subsecțiunea I.4.1 : Contextul general al reconfigurării legislației procesual penale* am analizat împrejurările care au determinat apariția unor modificări în privința sistemului procesual penal. Astfel, am constatat că actualul sistem, care a stat la baza edictării normelor juridice vizând ansamblul principiilor fundamentale ale procesului penal, a avut în vedere necesitatea garantării unui echilibru între drepturile și libertățile acuzatului și interesul general al societății de a menține ordinea publică prin asigurarea scopului imediat și mediat al pedepsei.

Așadar, în *Subsecțiunea I.4.2 : Necesitatea elaborării noii legislații procesual penale din perspectivă europeană* am evaluat, în contextul influenței pe care Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a Uniunii Europene o exercită asupra legislației naționale, necesitatea adaptării acesteia la legislația europeană, aspect materializat, în mare parte.

Chestiunile pe care le-am abordat în ***Secțiunea I.5 : Modificările aduse prin noul Cod de procedură penală principiilor fundamentale ale procesului penal român*** reprezintă consecința firească a aspectelor prezentate în secțiunea anterioară, în sensul că analizarea propriu-zisă a modificărilor operate în noua legislație nu poate fi făcută fără a prezenta însăși situația premisă care le-a generat.

Din acest punct de vedere, am analizat, *comparativ*, ansamblul principiilor fundamentale ale procesului penal reglementate în noul față de vechiul Cod, ocazie cu care, am constatat, printre altele, că prin noul Cod s-au introdus noi principii care nu au beneficiat de o reglementare expresă în vechiul Cod, printre acestea regăsindu-se, alături de separarea funcțiilor judiciare și caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal, și *Ne bis in idem*.

Secțiunea I.6 : Sistemul și interdependența principiilor fundamentale ale procesului penal este alcătuită din două subsecțiuni.

În *Subsecțiunea I.6.1 : Conceptul de sistem al principiilor fundamentale ale procesului penal* am prezentat importanța conceperii acestor principii ca un tot unitar, un sistem ale cărui elemente se completează și de intercondiționează, ceea ce, de altfel, explică necesitatea interpretării lor teleologice și sistemice.

Subsecțiunea I.6.2 : Interdependența principiilor fundamentale ale procesului penal constituie concluzia celor prezentate în subsecțiunea anterioară.

Concluzie : în cadrul acestui Capitol, în raport de ansamblul considerațiilor expuse în cuprinsul tuturor secțiunilor, privind esența celor 3 categorii de principii prezentate, am încercat să demonstrez că *Ne bis in idem* nu se circumscrie, nici prin conținut, nici prin efectele sale, categoriei principiilor fundamentale ale procesului penal.

▪ **Capitolul al II-lea : Principiul *Ne bis in idem*. Aspecte generale și de drept comparat**

Acest capitol cuprinde două secțiuni.

Secțiunea II.1 : Noțiuni introductive este alcătuită din trei subsecțiuni.

În *Subsecțiunea II.1.1 : Noțiuni introductive* am tratat aspecte generale referitoare la *terminologia* utilizată încă din dreptul roman în privința lui *Ne bis in idem*, sens în care am prezentat diferitele versiuni ale adagiului latinesc prin care se exprimă acest principiu. Totodată, am expus succinte referințe istorice ale acestui principiu a cărui esență este cunoscută din timpuri foarte vechi.

În același timp, pornind de la natura sa mixtă, de drept material și procedural, am evidențiat *rolurile multiple* pe care *Ne bis in idem* le îndeplinește în sistemul judiciar. Astfel, am constatat că *Ne bis in idem* reprezintă, sub aspect material, un drept fundamental, constând în protecția acuzatului „de a nu fi urmărit, judecat sau pedepsit de două ori” împotriva unui eventual abuz al statului în exercitarea prerogativei *jus puniendi*. Sub aspect procedural, *Ne bis in idem* constituie o condiție *sine-qua-non* pentru respectarea caracterului echitabil al procesului, din perspectiva uneia dintre garanțiile conferite prin echitabilitatea procesului, aceea ca acuzatul să fie judecat de o un judecător independent și imparțial; explicația constă în aceea că judecătorul investit cu soluționarea primei proceduri știe că, o dată ce a pronunțat o hotărâre rămasă definitivă și executorie, oricare alt judecător va putea reanaliza hotărârea inițială numai pentru motivele limitativ prevăzute de lege care fie nu vizează acest principiu, neexistând o dublare a procedurii privind aceeași faptă săvârșită de aceeași persoană, fie reprezintă un remediu procesual instituit tocmai pentru a preîntâmpina încălcarea acestui principiu.

În cadrul aceleiași subsecțiuni am evidențiat și faptul că importanța deosebită a instituției *Ne bis in idem* în domeniul dreptul se relevă și prin aplicabilitatea sa nu numai la nivel național, ci și la nivel internațional.

Din acest ultim punct de vedere am constatat că, o dată cu apariția Uniunii Europene și obligația autorităților judiciare din statele membre de a combate criminalitatea transfrontalieră, *Ne bis in idem* este aplicabil și la nivel interstatal, ca urmare a incidenței unuia dintre principiile specifice cooperării judiciare internaționale, și anume recunoașterea și încrederea reciprocă între state în privința urmării penale a unei persoane, a condamnării acesteia sau a executării într-un stat a deciziilor judiciare (ordonanțele procurorului ori hotărârile instanței) emise de autoritățile judiciare ale altui stat.

Pentru a putea stabili natura juridică a lui *Ne bis in idem* și, prin urmare, pentru a putea aprecia asupra eficacității opțiunii legiuitorului național în privința acestei instituții și a formula propunerea *de lege ferenda*, am apreciat ca fiind necesară analizarea lui *Ne bis in idem* în corelație cu alte două instituții ale dreptului, analiză care a făcut obiectul *Subsecțiunii II.1.2 : Ne bis in idem și autoritatea de lucru judecat* și a *Subsecțiunii II.1.3 : Ne bis in idem și securitatea raporturilor juridice*.

În acest scop, pe de o parte, am prezentat noțiunea, reglementarea legală, succinte referințe istorice, diferența dintre *autoritatea și puterea de lucru judecat*, precum și efectele autorității de lucru judecat. În urma acestor precizări, am concluzionat în sensul că, din perspectiva raportului dintre cele două instituții juridice, prima se circumscrie efectului negativ al celeilalte, constând în imposibilitatea declanșării unui nou proces împotriva aceleiași persoane, pentru aceeași faptă. Stabilirea unui asemenea raport între cele două instituții ne-a mai prilejuit ocazia de a constata că două dintre caracterele autorității de lucru judecat, exclusivitatea și incontestabilitatea, reprezintă însăși esența lui *Ne bis in idem*.

Pe de altă parte, am prezentat noțiunea de *securitate a raporturilor juridice* și viziunea practicii judiciare naționale și internaționale asupra conținutului acestei noțiuni. În urma acestor precizări, am concluzionat în sensul că, din perspectiva raportului dintre cele două instituții juridice, prin interzicerea reluării procedurii judiciare, ca urmare a aplicării principiului *Ne bis in idem*, se garantează securitatea raporturilor juridice avându-i ca părți ori subiecți procesuali pe cei din prima procedură.

Secțiunea II.2 : Metoda comparativă în drept. Ne bis in idem în dreptul intern și internațional este alcătuită din trei subsecțiuni.

Subsecțiunea II.2.1 : Noțiuni generale privind metoda comparativă în drept

În contextul armonizării sistemului juridic național cu valorile sociale comune promovate la nivel european, constând în libera circulație a persoanelor / mărfurilor / capitalurilor / serviciilor, și al necesității combaterii criminalității transfrontaliere, cunoașterea legislațiilor altor state este cu atât mai necesară cu cât autoritățile judiciare române au obligația ca, în dispunerea actelor și a măsurilor procesuale și în luarea deciziilor, să aplice jurisprudența dezvoltată de cele două instanțe europene care, la rândul lor, valorifică, în hotărârile pronunțate, în speță, în aplicarea și interpretarea dispozițiilor vizând *Ne bis in idem*, inclusiv legislația statelor membre ale Uniunii Europene.

Acesta a fost motivul pentru care am optat ca, în această secțiune, să efectuez o analiză comparativă a dispozițiilor internaționale relative la *Ne bis in idem*, scopul final al acestui demers fiind bipartit : cunoașterea sistemelor de drept ale altor state și, deopotrivă, aprofundarea sistemului de drept național, pentru a stabili, în final, în ce măsură aceste dispoziții reflectă, prin conținut și finalitate, esența lui *Ne bis in idem*.

Prin urmare, în cuprinsul *Subsecțiunii II.2.2 : Ne bis in idem în dreptul intern și internațional. Aspecte de drept comparat*, am prezentat, folosind metoda comparativă în drept, evoluția istorică a legislației române, respectiv, optica adoptată de legiuitor referitor la modalitatea de reglementare a lui *Ne bis in idem*, sens în care am prezentat Codurile de procedură penală și legislația administrativă relevantă; totodată, am prezentat și documentele din dreptul internațional relative la drepturile fundamentale și la cooperarea judiciară în materie penală.

Evaluarea comparativă a legislațiilor care prevăd principiul analizat ne-a permis să stabilim – în cadrul *Subsecțiunii II.2.3 : Clasificarea modului de reglementare a lui Ne bis in idem în diferitele legislații europene* – două criterii de comparație dintre aceste legislații.

Primul criteriu se referă la *sursa de reglementare*, respectiv actul normativ care cuprinde dispoziții relative la *Ne bis in idem* și puterea lor juridică. În acest sens, am prezentat reglementarea lui *Ne bis in idem*, pe de o parte, în Constituțiile statelor europene, iar pe de altă parte, în Codurile de procedură penală ale statelor europene.

Cea mai importantă concluzie pe care am formulat-o în urma acestei analize a fost aceea că 8 dintre cele 9 state ale căror constituții reglementează *Ne bis in idem* consideră că acesta face parte din categoria drepturilor și libertăților cetățenilor.

Cu această ocazie, am apreciat că soluția legislativă adoptată de cele 8 state reliefează cel mai bine conținutul și finalitatea acestei instituții în sistemul procesual penal național.

Al doilea criteriu vizează *conținutul lui Ne bis in idem*, analiză menită a permite formularea unei concluzii privind *natura sa juridică*. Din acest punct de vedere, am evidențiat mai multe ipostaze privind natura juridică a acestei noțiuni. Astfel, Codurile de procedură penală ale statelor europene consideră că *Ne bis in idem* reprezintă : principiu fundamental al procesului penal, regulă specifică unei anumite faze a procesului penal, impediment în punerea în mișcare sau în exercitarea acțiunii penale / imposibilitate de redeschidere a procedurilor penale, efectul negativ al autorității de lucru judecat, motiv de refuz obligatoriu al punerii în executare a unui mandat european de arestare în cadrul cooperării judiciare internaționale, drept al suspectului ori inculpatului.

Legiferarea, la nivel constituțional și al codurilor de procedură penală, a lui *Ne bis in idem* ca fiind un drept al suspectului ori inculpatului justifică, în opinia noastră, reglementarea acestuia de către cele mai importante documente internaționale relative la drepturile omului, precum sunt Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, Convenția pentru punerea în aplicare a Acordului Schengen, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice și Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma.

Concluzie : ansamblul considerațiilor expuse în cuprinsul tuturor secțiunilor din acest capitol au constituit fundamentul în baza căruia ne-am expus opinia în sensul soluționării problemei centrale supuse cercetării în studiul doctoral.

- **Capitolul al III-lea : Elementele componente ale principiului *Ne bis in idem*. Aspecte generale și de drept comparat. Jurisprudența relevantă dezvoltată în aplicarea acestui principiu**

Capitolul al III-lea este cel mai important capitol al tezei, astfel că reprezintă chintesența studiului nostru doctoral, având în vedere că a implicat analizarea în detaliu și, totodată, evaluarea de ansamblu a conținutului propriu-zis – elementelor componente ale lui *Ne bis in idem*.

Acest capitol a fost structurat în 4 secțiuni, prima fiind dedicată enunțării elementelor componente, iar celelalte trei - analizării propriu-zise a fiecărui element în parte.

Secțiunea III.1 : Aspecte introductive. Enunțarea elementelor componente ale principiului Ne bis in idem este alcătuită din două subsecțiuni.

În *Subsecțiunea III.1.1 : Aspecte introductive* am evidențiat faptul că prezentarea detaliată a celor trei elemente va fi realizată prin prisma jurisprudenței dezvoltate de cele două instanțe europene în interpretarea și aplicarea dispozițiilor ce reglementează acest principiu și care, din acest punct de vedere, constituie legislația de referință pentru teză, și anume art. 4 din Protocolul nr. 7 adițional la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și, respectiv, art. 50 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și art. 54 din Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen.

Am ales această modalitate de abordare având în vedere, cu precădere, aplicarea transnațională a lui *Ne bis in idem*, dar și împrejurarea că, potrivit art. 11, art. 20 și art. 148 din Constituție, jurisprudența europeană face parte din dreptul intern. În acest context, am subliniat faptul că, în pofida tendinței de uniformizare a practicii judiciare de către autoritățile judiciare din statele membre, impusă prin jurisprudența instanțelor de la Strasbourg și Luxembourg, totuși, nu pot fi ignorate diferențele și divergențele existente la nivel legislativ și chiar jurisprudențial în aplicarea lui *Ne bis in idem* de către autoritățile judiciare naționale, atenuate însă prin aplicarea principiului încrederii reciproce între statele membre și al recunoașterii reciproce de către autoritățile judiciare din statul de executare a deciziilor judiciare pronunțate de către autoritățile judiciare din statul emitent.

Subsecțiunea III.1.2 : Enunțarea elementelor componente ale principiului Ne bis in idem. Studiind atât doctrina românească, cât și cea străină, precum și jurisprudența dezvoltată de către cele două instanțe europene, am constatat existența a 3 elemente componente : determinarea sferei noțiunii de *acuzatie penală*; identificarea elementului *idem factum*, respectiv identitatea dintre cele două *acuzatii penale*; identificarea elementului *bis*, și anume verificarea existenței dublării procedurilor.

În afara celor trei elemente, atât doctrina, cât și jurisprudența dezvoltată de către cele două instanțe europene analizează încă două elemente : *eadem personae*, adică identitatea persoanei cercetate în cele două proceduri; *existența unei decizii definitive*. Referitor la ultimul element, am apreciat că, în realitate, acesta nu reprezintă un element distinct al principiului *Ne bis in idem*, deoarece constituie o premisă, o condiție *sine-qua-non* pentru constatarea existenței elementului *bis*, din moment ce, pentru a se concluziona asupra faptului dacă cea de-a doua

procedură judiciară este contrară art. 4 alin. (1) din Protocolul nr. 7, trebuie precedată de o procedură care s-a finalizat ca urmare a pronunțării unei decizii definitive. Prin urmare, având în vedere legătura indisolubilă, de natură consecvențională, dintre aceste două elemente, am considerat că este firească analiza acestora în mod unitar, iar nu separat.

Secțiunea III.2 : Determinarea naturii celor două proceduri – dacă acestea se circumscriu noțiunii de acuzație penală este alcătuită din 6 subsecțiuni.

Subsecțiunea III.2.1 : Precizări prelabile

În cadrul acestei prime subsecțiuni ne-am exprimat opțiunea de a analiza, ca prim element, noțiunea de *acuzație penală*, întrucât aceasta reprezintă fundamentul pe care se construiește raționamentul autorităților judiciare atunci când evaluează incidența într-o cauză concretă a lui *Ne bis in idem*, astfel că, în opinia noastră, acest element prevalează în raport de celelalte două.

De asemenea, în cuprinsul primei subsecțiuni am apreciat ca fiind utilă studiului nostru prezentarea diverselor situații relative la *modalitatea de ratificare a Protocolului nr. 7 de către statele membre* care au semnat Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Am identificat trei grupe de state.

Astfel : 1) statele care nu au ratificat Protocolul - Germania, Olanda și Anglia - acestea neavând obligația de a aplica art. 4; 2) statele care au ratificat cu rezerve Protocolul - Austria, Franța, Italia și Portugalia - acestea, alături de cele din prima categorie, nu sunt obligate să aplice jurisprudența instanței europene și, prin urmare, constată că principiul în cauză nu este aplicabil; 3) statele care au ratificat fără rezerve Protocolul - printre acestea, se enumeră și România - consecința lipsei formulării vreunei rezerve este aceea că aplicarea art. 4 din Protocol se face în condițiile statuate prin jurisprudența instanței europene; am mai precizat că, pentru România, jurisprudența instanței europene este obligatorie, în privința interpretării și aplicării Convenției europene și a Protocolului nr. 7, atunci când încălcarea drepturilor fundamentale astfel consfințite se produce ulterior momentului intrării în vigoare a acestor documente în privința României.

Subsecțiunea III.2.2 : Modalitatea de interpretare a art. 4 din Protocolul nr. 7, a art. 50 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și a art. 54 din Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen

În această subsecțiune am ales să prezint modalitatea în care cele două instanțe europene interpretează dispozițiile convenționale relative la *Ne bis in idem*, în sensul că această interpretare trebuie să garanteze protecția reală, efectivă, iar nu teoretică și iluzorie, a dreptului de a nu fi urmărit, judecat ori condamnat de două ori; în realizarea acestui scop, s-a optat pentru o interpretare teleologică, iar nu literală, a termenilor în discuție.

Subsecțiunea III.2.3 : Caracterul autonom al noțiunii de „acuzare penală” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene

Având în vedere, pe de o parte, că, potrivit Constituției, jurisprudența instanțelor europene relative la drepturile omului face parte integrantă din dreptul intern, iar pe de altă parte, că, la nivelul statelor europene, există diferențe de ordin lingvistic, legislativ și jurisprudențial, am apreciat ca fiind foarte important de analizat modalitatea în care statele membre trebuie să se raporteze la aspectele statuate, cu titlu de principiu, de către cele două instanțe europene cu ocazia stabilirii conținutului concret al noțiunii de *acuzare penală*. Astfel, studiind vasta jurisprudență în domeniu, am constatat că atât instanța de la Strasbourg, cât și cea de la Luxembourg consideră că această noțiune este *autonomă*, în sensul că, deși statele membre pot, în exercitarea prerogativelor de „gardieni” ai interesului public, să facă distincția dintre dreptul penal și cel administrativ / disciplinar / fiscal, totuși, instanțele europene stabilesc, în final, acest aspect, ceea ce înseamnă că autonomia acestei noțiuni operează într-un singur sens.

Din această interpretare am extras două consecințe : 1) în analiza efectuată asupra dispozițiilor convenționale relative la *Ne bis in idem*, instanțele europene nu sunt limitate la conținutul și calificarea acestei noțiuni date în dreptul intern al statelor membre, ceea ce înseamnă că acestea au, pentru instanțele europene, o valoare relativă; 2) autonomia acestei noțiuni, alături de autonomia altor noțiuni conexe acesteia, cum ar fi noțiunile de *pedeapsă* și *lege*, permite o interpretare uniformă a dispozițiilor convenționale, ceea ce, în final, garantează o cooperare judiciară internațională mult mai eficace și mai adaptată necesităților societății contemporane, caracterizate prin diversitatea legislativă și multitudinea cazuistică ale fiecărui stat membru.

Subsecțiunea III.2.4 : Criteriile de configurare a conținutului noțiunii de „acuzare penală” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene

Un aspect deosebit de important în interpretarea și aplicarea de către autoritățile naționale a dispozițiilor convenționale relative la *Ne bis in idem* constă în înțelegerea conținutului noțiunii de *acuzatie penală*, astfel cum acesta a fost configurat prin jurisprudența celor două instanțe europene.

În acest sens, am constatat că instanța de la Strasbourg a enunțat, pentru prima dată - în hotărârea pronunțată în cauza *Engel și alții vs. Olanda*, cele 3 criterii prin care a configurat conținutul noțiunii prezentate, acestea fiind : calificarea infracțiunii în legislația națională, natura infracțiunii și natura și gradul de severitate a pedepsei aplicabile persoanei. În analiza pe care am întreprins-o relativ la aceste aspecte, am evaluat bogata jurisprudență europeană, sens în care am făcut comentarii ale numeroaselor hotărâri și decizii pronunțate în acest domeniu. Astfel, în ceea ce privește primul criteriu, am prezentat diferitele tipuri de fapte care se pot circumscrie noțiunii de *acuzatie penală*, respectiv : abaterile disciplinare; abaterile contravenționale din varii domenii: circulația pe drumurile publice, tulburarea ordinii și liniștii publice, precum și alte categorii de contravenții; abaterile fiscale. Referitor la cel de-al doilea criteriu, am reiterat caracterul autonom al noțiunii analizate, ca aspect primordial de analizat. În privința celui de-al treilea criteriu, am evidențiat modalitatea în care instanța europeană s-a raportat la natura și severitatea „pedepselor” (cuantumul maxim al acestora) prevăzute în legislațiile naționale. Totodată, am subliniat faptul că instanța europeană consideră că cele trei criterii sunt, de regulă, alternative, existând, însă, și situații în care se impune analiza cumulativă a acestora.

În jurisprudența sa, inițial, instanța de la Luxembourg a făcut referire la criteriile enunțate în cauza *Engel*, ulterior, analizând aceste aspecte prin prisma regulilor dreptului Uniunii Europene și, astfel, adoptând propriile criterii, prima hotărâre fiind cea pronunțată în cauza *Lucasz Marcin Bonda*.

În continuarea analizei demersului nostru am cercetat și evaluat și jurisprudența relevantă adoptată de către Curtea Constituțională și de către instanțele române în ceea ce privește interpretarea celor trei criterii.

De asemenea, în *Subsecțiunea III.2.5 : Noțiunea de „acuzatie penală” în jurisprudența instanțelor române și în doctrina juridică română*, am dezvoltat modalitatea de interpretare și aplicare în sistemul judiciar român a acestei noțiuni, adaptate particularităților generate de cazuistica proprie, cu referiri speciale la contravenții și abateri disciplinare.

În final, am prezentat câteva hotărâri pronunțate de Curtea Europeană în cauze împotriva României, respectiv : *Anghel, Nicoleta Gheorge, Ioan Pop, Grecu, Maszi și Mihai Toma*.

În *Subsecțiunea III.2.6 : Competența ratione materiae a Curții Europene a Drepturilor Omului* am apreciat ca fiind util de analizat acest aspect, pentru stabilirea sensului noțiunii de *acuzatie penală*, ceea ce presupune a verifica dacă faptele pentru care au fost sancționați pecuniar / urmăriți penal / judecați / condamnați / achitați reclamanții se circumscriu sferei acestei noțiuni în accepțiunea sa autonomă creată și dezvoltată prin jurisprudența Curții. În acest sens, am evaluat deciziile pronunțate de Curte în cazul procedurilor disciplinare și al celor administrative, precum și în alte cazuri vizând lipsa ratificării Protocolului nr. 7, deciziile judiciare pronunțate de autorități din state diferite ori invocarea altor convenții internaționale.

Secțiunea III.3 : Identificarea elementului „idem” – dacă faptele din cele două proceduri sunt identice este alcătuită din două subsecțiuni.

Subsecțiunea III.3.1 : Criteriile de configurare a conținutului noțiunii de „idem” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene

Similar analizei pe care am efectuat-o în privința noțiunii de *acuzatie penală*, și în cazul noțiunii de *idem* am apreciat ca fiind deosebit de important de prezentat modalitatea de interpretare și aplicare de către autoritățile naționale a dispozițiilor convenționale relative la *Ne bis in idem* pentru a înțelege conținutul acestei noțiuni, astfel cum acesta a fost configurat prin jurisprudența celor două instanțe europene.

Prealabil, am precizat că, așa cum noțiunea de *acuzatie penală* este considerată ca fiind autonomă, și noțiunea de *idem* este apreciată în aceeași manieră.

În acest sens, am constatat că instanța de la Strasbourg a utilizat *criteriul faptelor materiale*, adică acele fapte care sunt identice sau care sunt în mod substanțial aceleași, respectiv, acelea care constituie un set de circumstanțe factuale concrete indisolubil legate între ele în timp și spațiu. Reiterăm aici faptul că, așa cum am procedat pe parcursul întregii terze, și în această privință am prezentat și evaluat numeroasele hotărâri și decizii relevante pronunțate de instanța europeană.

În continuarea demersului nostru, am considerat ca fiind edificator a prezenta diferențele existente între noțiunile de *calificare juridică* și *încadrare juridică a faptei*, noțiuni la care și instanța europeană face referiri în jurisprudența sa.

În ceea ce privește criteriile privind evaluarea elementului *idem*, am constatat că instanța europeană a avut în vedere următoarele : natura infracțiunilor care au făcut obiectul celor două seturi de proceduri, părțile civile care au participat în cadrul celor două seturi de proceduri și elementele constitutive ale infracțiunilor din cele două seturi de proceduri, și anume : gravitatea infracțiunilor, valorile sociale protejate prin incriminarea infracțiunilor, prejudiciile cauzate prin respectivele infracțiuni și elementul intențional specific fiecăreia dintre infracțiuni.

În final, am prezentat și jurisprudența relevantă dezvoltată sub acest aspect de către instanța de la Luxembourg.

Subsecțiunea III.3.2 : Noțiunea de „idem” în jurisprudența instanțelor române și în doctrina juridică română și străină

Din examinarea jurisprudenței naționale, am constatat că instanțele române au aplicate criteriile statuate de către cele două instanțe europene în configurarea noțiunii de *idem*.

De asemenea, doctrina juridică, atât cea română cât și cea străină, au avut în vedere jurisprudența celor două instanțe europene, neexistând, din acest punct de vedere, divergențe de opinie, ci doar nunațări, datorate specificului diferitelor sisteme de drept.

Secțiunea III.4 : Identificarea elementului „bis” – dacă a existat o dublare a procedurilor este alcătuită din 5 subsecțiuni.

Subsecțiunea III.4.1 : Scopul reglementării principiului Ne bis in idem și esența garanției instituite prin art. 4 paragraful (1) din Protocolul nr. 7, art. 50 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și art. 54 din Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen

Natura juridică a lui *Ne bis in idem* - a cărei stabilire constituie problema centrală a tezei - este reliefată, în cel mai adecvat mod, prin evidențierea scopului și esenței sale.

Astfel, în jurisprudența sa exprimată evolutiv și dinamic, pe care am analizat-o în această subsecțiune, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat în sensul că dispozițiile art. 4 din Protocolul nr. 7 conțin 3 garanții distincte :

- i) garanția de a nu fi *susceptibil / supus riscului de a fi judecat* pentru aceeași faptă într-o nouă procedură,
- ii) garanția de a nu fi *judecat* pentru aceeași faptă într-o nouă procedură și
- iii) garanția de a nu fi *pedepsit* pentru aceeași faptă într-o nouă procedură.

Din analiza jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene, pe care am prezentat-o în această subsecțiune, am constatat că, în viziunea acestei instanțe, scopul instituirii art. 50 din Cartă și a art. 54 din Convenție constă în garantarea efectivă a dreptului la liberă circulație în spațiul unic european.

Subsecțiunea III.4.2 : Criteriile de configurare a noțiunii de „bis” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene. Noțiunea de „hotărâre definitivă” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene

În cuprinsul acestei subsecțiuni am abordat problematica referitoare la elementul *bis* în aceeași manieră pe care am adoptat-o și cu ocazia analizării celorlalte două elemente.

Prealabil, am apreciat ca fiind necesară prezentare unor chestiuni privind criteriile de configurare a elementului *bis* referitoare la :

- existența a două / multiplelor proceduri distincte, independente, care pot avea sau nu aceeași natură : penală, administrativ-jurisdicțională ori civilă;
- inaplicabilitatea garanției *Ne bis in idem* anterior declanșării unei a doua proceduri;
- irelevanța ordinii în care s-au derulat cele două / multiplele proceduri judiciare împotriva aceleiași persoane, prezentând importanță, însă, relația dintre faptele care fac obiectul respectivelor proceduri;
- constatarea faptului că este irelevantă partea din acuzația penală formulată în cadrul primei proceduri care este fie menținută, fie înlăturată în cea de-a doua / subsecvențele proceduri;
- constatarea neîncălării garanției conferite prin *Ne bis in idem* în ipoteza în care între cele două / multiplele proceduri, care se desfășoară concomitent, există o legătură intrinsecă substanțială / materială și temporală, împrejurare ce se reflectă în principiul coordonării procedurilor.

În stabilirea criteriilor de configurare a elementului *bis*, deși am prezentat și analizat, în mod distinct, jurisprudența celor două instanțe europene, totuși, am constatat că, în esență, ambele instanțe analizează într-o manieră foarte asemănătoare soluțiile care pot fi pronunțate în ambele seturi de proceduri și care sunt evaluate la momentul analizării încălcării *Ne bis in idem* din perspectiva elementului *bis*.

Astfel, am constatat că ambele instanțe europene au în vedere soluțiile de achitare / scoatere de sub urmărire penală / încetare a procesului penal / condamnare a aceleiași persoane acuzate - în cel de-al doilea set de proceduri - de săvârșirea aceleiași fapte.

Un alt aspect comun ambelor instanțe europene vizează natura soluțiilor pronunțate de către autoritățile judiciare în cadrul primei proceduri, în sensul că acestea trebuie să se fundamenteze pe *aprecieri asupra fondului cauzei*.

Din analiza vastei jurisprudențe relevante în domeniu, am constatat că, în viziunea ambelor instanțe europene, noțiunea de *hotărâre definitivă* este interpretată extensiv, iar nu literal, conform sensului obișnuit al termenilor utilizați. Astfel, s-a apreciat că o „*hotărâre*” („*decizie judiciară*”) este *definitivă* dacă a dobândit autoritate de lucru judecat (*res judicata*), adică atunci când au fost epuizate toate căile ordinare de atac sau atunci când nu au fost exercitate căile de atac în termenul legal; prin urmare, o „*hotărâre*” nu este definitivă dacă legislația națională permite reluarea procedurilor.

Subsecțiunea III.4.3 : Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în interpretarea și aplicarea art. 4 paragraful (2) din Protocolul nr. 7

Am apreciat ca fiind în strânsă legătură cu analiza problemei de ansamblu vizând elementul *bis* și prezentarea aspectelor rezultate din practica judiciară europeană relative la stabilirea conținutului termenului de „*redeschidere a procedurilor*”, având în vedere că, în situația în care legislația națională permite reluarea unei prime proceduri judiciare finalizate printr-o „*decizie definitivă*”, *Ne bis in idem* nu este încălcat.

În prezentarea demersului nostru am făcut referire la ampla jurisprudență dezvoltată de instanța europeană.

Dorim să punctăm două chestiuni. În optica instanței europene, paragraful (2) reprezintă excepția de la regula instituită prin paragraful (1) al art. 4 din Protocol. Noțiunea de *procedură* este interpretată într-un sens autonom, diferit față de sensul dat noțiunii în legislațiile statelor membre, din aceleași rațiuni precum cele în baza cărora noțiunile de *acuză penală*, *pedeapsă* și *lege* sunt apreciate ca fiind autonome.

Studiind jurisprudența europeană, am mai constatat că *Ne bis in idem* nu interzice redeschiderea procedurilor în situația promovării unei căi ordinare sau extraordinare de atac, dacă, în urma admiterii căii de atac, „*decizia definitivă*” pronunțată în cadrul primei proceduri a fost anulată, nemaiproducând vreun efect, anularea având, așadar, efecte retroactive.

În concluzie, instanța europeană a apreciat că „remediile extraordinare” care nu pot genera dublarea procedurilor în sensul paragrafului (1) al art. 4 din Protocol sunt : *erorile / viciile fundamentale evidențiate în procedura anterioară*, corespunzătoare căii extraordinare de atac a *contestației în anulare* din legislația procesual penală română; *erorile / viciile fundamentale evidențiate în procedura anterioară*, corespunzătoare fostei căi extraordinare de atac a *recursului în anulare* din legislația procesual penală română; *fapte noi sau recent descoperite*, corespunzătoare căii extraordinare de atac a *revizuirii* din legislația procesual penală română.

Subsecțiunea III.4.4 : Noțiunea de „bis” în jurisprudența instanțelor române. Actele (procesuale sau cu caracter administrativ) emise în sensul de „hotărâri definitive”

Din examinarea jurisprudenței instanțelor române am observat că instanțele interpretează și aplică prevederile naționale relative la *Ne bis in idem* prin raportare la dispozițiile convenționale internaționale corespunzătoare.

De asemenea, am constatat că, în legislația română, noțiunea de „hotărâre penală definitivă” în sensul art. 6 din Codul de procedură penală este apreciată prin raportare la sensul său autonom configurat în jurisprudența europeană, pentru a se garanta astfel respectarea art. 11, art. 20 și art. 148 din Constituție. Astfel, în această noțiune se includ hotărâri pronunțate de către o autoritate fie judiciară, fie administrativă, fără a prezenta relevanță procedura în cadrul căreia s-a judecat cauza, cu singura condiție ca prin această hotărâre să se dispună o soluție fie de achitare sub aspectul unei infracțiuni, fie de respingere a plângerii contravenționale (ca nefondată, tardivă ori inadmisibilă), fie de condamnare, fie de obligare (în materie civilă, administrativă, fiscală sau contravențională) a persoanei care ulterior este trimisă în judecată în cadrul unei a doua *proceduri penale*, pentru aceeași faptă.

Examinarea jurisprudenței naționale ne-a permis să stabilim următoarele categorii de acte (procesuale sau cu caracter administrativ) care pot fi considerate „hotărâri definitive”, astfel : *actele cu caracter contravențional* - procesele-verbale de constatare și sancționare a contravențiilor; *ordonanțele de netrimiteră în judecată (clasare)* - în raport de considerentele expuse de către Curtea Europeană în hotărârea din cauza *Mihalache vs. România*, am apreciat ca fiind necesară prezentarea unui comentariu al acestei hotărâri, din perspectiva viziunilor diferite în care poate fi privit elementul *bis* în situația particulară generată de reluarea unei proceduri ca urmare a infirmării soluției de netrimiteră în judecată; *ordonanțele de renunțare la urmărirea penală*; *hotărârile judecătorești*; *încheierile judecătorului de cameră preliminară*.

Totodată, studierea vastei jurisprudențe naționale ne-a prilejuit identificarea mai multor ipoteze în care se poate invoca elementul *bis* : 1) ambele proceduri au natură penală; 2) prima procedură are natură contravențională, iar cea de-a doua - penală; 3) prima procedură are natură disciplinară, iar cea de-a doua - penală; 4) ambele proceduri au natură contravențională; 5) ambele proceduri au natură civilă; 6) ambele proceduri au natură disciplinară.

Pentru a crea o viziune de ansamblu asupra problemei vizând analizarea elementului *bis*, am considerat ca fiind utilă analizarea și a acelor soluții din practica judiciară națională prin care s-a constatat, în mod *eronat*, incidența lui *Ne bis in idem*, deoarece instanțele au asimilat sancțiunea procedurală a inadmisibilității - care intervine atunci când se constată autoritatea de lucru judecat de care beneficiază hotărârile pronunțate în primul set de proceduri - cu efectele lui *Ne bis in idem*. În acest sens, am avut în vedere situațiile în care cererile cu care au fost învestite instanțele nu vizau fondul unei cauze penale / civile, ci se refereau la chestiuni extrinseci acțiunii penale / civile.

Subsecțiunea III.4.5 : Competența ratione temporis a Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene

Am apreciat ca fiind utilă prezentarea acestei chestiuni, ținând seama de faptul că, prealabil analizării temeiniciei motivelor referitoare la preținsele încălcări ale dispozițiilor convenționale ori ale celor din protocoalele adiționale, celor două instanțe europene le incumbă obligația de a-și verifica propria competență.

Astfel, CEDO este competentă *ratione temporis* să soluționeze plângerile reclamanților prin care pretind încălcarea acestei dispoziții numai dacă procedurile subsecvente – prin care s-a dispus urmărirea / judecarea / sancționarea administrativă a acelorași persoane pentru aceleași fapte care au făcut obiectul și al primelor proceduri – s-au finalizat prin pronunțarea unei „decizii definitive” ori erau în curs de desfășurare ulterior momentului intrării în vigoare a Protocolului nr. 7 pentru statul respectiv.

Deopotrivă, în situația în care, deși Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen nu era încă în vigoare - în al doilea stat - în momentul pronunțării soluției definitive în primul stat, dar era în vigoare - în ambele state implicate - în „momentul analizării condițiilor de aplicare a principiului” de către instanța sesizată în cauza din cel de-al doilea stat (cea care a formulat întrebarea preliminară), CJUE este competentă *ratione temporis* să se pronunțe asupra întrebărilor preliminare referitoare la aplicabilitatea art. 54 din această Convenție.

Concluzie : în cadrul acestui capitol, în urma analizei complexe a celor trei elemente componente ale lui *Ne bis in idem*, astfel cum acestea sunt evaluate atât de către cele două instanțe europene, cât și de către instanțele române, precum și în doctrina română și cea străină, am creat premisele necesare fundamentării opiniei conform căreia *Ne bis in idem* conține garanții privind respectarea dreptului unei persoane sancționate / urmărite penal / condamnate pentru săvârșirea unei fapte de a nu fi din nou sancționată / urmărită penal / condamnată pentru săvârșirea aceleiași fapte, fiindu-i, așadar, garantate inclusiv dreptul la libertate și siguranță și dreptul la liberă circulație în spațiul unic european.

▪ **Capitolul al IV-lea : Remediile procesuale aplicabile în dreptul intern în cazul incidenței principiului *Ne bis in idem*. Aspecte generale și de drept comparat. Jurisprudența relevantă**

În cauzele în care organele judiciare sunt investite cu soluționarea celui de-al doilea set de proceduri, acestea pot lua cunoștință de existența unei alte „decizii definitive”, pronunțate în primul set de proceduri privind aceeași persoană și aceeași faptă, *în orice fază a procesului*, din oficiu sau ca urmare a invocării acestora de către oricare dintre părțile ori subiecții procesuali principali din cauză.

În același timp, organele judiciare pot lua cunoștință de aceste aspecte și *ulterior pronunțării „deciziei definitive”* din cel de-al doilea set de proceduri, din oficiu sau prin invocarea acestor aspecte de către oricare dintre părțile ori subiecții procesuali principali din cauză.

În acest context, pentru prevenirea și, respectiv, pentru înlăturarea consecințelor încălcării principiului *Ne bis in idem* în legislația internă sunt reglementate anumite *remedii procesuale* care diferă în funcție de natura procesului și de faza procesuală în care se constată încălcarea acestui principiu.

Acest capitol cuprinde trei secțiuni.

Secțiunea IV.1 : Noțiuni introductive

Secțiunea IV.2 : Remediile procesuale aplicabile în procesul penal în cazul în care cel de-al doilea set de proceduri este o cauză penală este alcătuită din șase subsecțiuni, corespunzătoare fazelor și căilor de atac specifice procesului penal.

Subsecțiunea IV.2.1 : Remediul procesual aplicabil în faza de urmărire penală

În ipoteza în care *procurorul*, din oficiu sau la propunerea organului de cercetare penală ori la solicitarea oricăreia dintre părțile ori participanții din cauză, constată existența cazului prevăzut în art. 16 alin. (1) lit. i) cu referire la art. 6 din Codul de procedură penală, dispune, prin *ordonanță, clasarea cauzei*.

Subsecțiunea IV.2.2 : Remediul procesual aplicabil în faza de judecată în primă instanță în procesul penal

Având în vedere specificul procedurii de cameră preliminară, am constatat că, prin încheierile pe care le pronunță, judecătorul nu poate dispune o soluție întemeiată pe art. 16 alin. (1) lit. i) cu referire la art. 6 din Codul de procedură penală.

Astfel, dacă în desfășurarea setului subsecvent de proceduri *instanța* constată, din oficiu sau la solicitarea unei părți ori participant, că într-un prim set de proceduri penale, civile, fiscale, de dreptul muncii ori de contencios administrativ s-a pronunțat o „decizie definitivă” în sensul art. 4 din Protocol, cu privire la aceeași persoană cercetată pentru săvârșirea aceleiași fapte în cauza *pendinte*, pronunță, prin *sentință, încetarea procesului penal*.

Subsecțiunea IV.2.3 : Remediul procesual aplicabil în calea de atac a apelului în procesul penal

Dacă în cursul desfășurării celui de-al doilea set de proceduri *instanța de apel* constată că într-un prim set de proceduri penale, civile, de dreptul muncii ori de contencios administrativ o „decizie definitivă” vizează aceeași persoană cercetată pentru săvârșirea aceleiași fapte în cauza *pendinte*, pronunță, prin *decizie*, soluția de *încetare a procesului penal*.

Subsecțiunea IV.2.4 : Remediul procesual aplicabil în calea de atac a contestației în anulare în procesul penal

Din perspectiva soluției pronunțate, când este incident cazul de contestație în anulare prevăzut la lit. i) a art. 426 din Codul de procedură penală - când împotriva unei persoane s-au pronunțat două hotărâri definitive pentru aceeași faptă - , prin *decizia* pe care o pronunță, *instanța de control judiciar* desființează ultima hotărâre sau acea parte din ultima hotărâre cu privire la care există autoritate de lucru judecat.

Subsecțiunea IV.2.5 : Judecata în calea de atac a revizuirii în procesul penal

În procesul penal *revizuirea* nu poate constitui un remediu pentru înlăturarea erorilor pe care hotărârile penale definitive le conțin ca urmare a încălcării principiului *Ne bis in idem*.

Astfel, în cuprinsul acestei subsecțiuni am expus argumentele pentru care motivul prevăzut în art. 453 alin. (1) lit. e) din Codul de procedură penală - când două sau mai multe hotărâri judecătorești definitive nu se pot concilia - nu satisface exigențele pe care alte mijloace procesuale le întrunesc în scopul invocării încălcării lui *Ne bis in idem*.

Subsecțiunea IV.2.6 : Remediul procesual aplicabil în calea de atac a recursului în casație în procesul penal

Încălcarea lui *Ne bis in idem* poate constitui motiv de recurs în casație, doar dacă soluția de încetare a procesului penal din cel de-al doilea set de proceduri are ca temei aplicarea lui *Ne bis in idem*, iar nu temeiul din art. 16 alin. (1) lit. i) din Codul de procedură penală, care vizează, în mod explicit, autoritatea de lucru judecat.

Secțiunea IV.3 : Remediile procesuale aplicabile în procesul civil este alcătuită din două subsecțiuni, corespunzătoare fazelor și căilor de atac specifice procesului civil.

Subsecțiunea IV.3.1 : Remediul procesual aplicabil în faza de judecată în primă instanță în procesul civil

În procesul civil, remediul procesual prin intermediul căruia se invocă încălcarea lui *Ne bis in idem* este excepția procesuală a autorității de lucru judecat care presupune verificarea unei triple identități : de părți, obiect și cauză. În cuprinsul acestei subsecțiuni am prezentat succinte considerații referitoare la condițiile de invocare a acestei excepții procesuale.

Subsecțiunea IV.3.2 : Remediul procesual aplicabil în calea de atac a apelului în procesul civil

Dacă în cursul desfășurării celui de-al doilea set de proceduri *instanța de apel* constată din oficiu ori la solicitarea unei părți, că într-un prim set de proceduri penale, civile, fiscale, de dreptul muncii ori de contencios administrativ există o „decizie definitivă” privind aceleași părți și același context faptic precum cele din cauza *pendinte*, prin *decizia* pe care o pronunță, fie trimite cauza spre rejudecare primei instanțe, fie reține cauza spre judecare.

Concluzie : prin analiza efectuată în cuprinsul acestui capitol am demonstrat faptul că legislația națională, atât cea procesual penală, cât și cea procesual civilă, dispune de suficiente mijloace cu ajutorul cărora se poate preveni încălcarea lui *Ne bis in idem*, când incidența acestuia se invocă într-un proces *pendinte*, ori se pot atenua consecințele încălcării acestui principiu, când autoritățile judiciare constată existența unei „decizii definitive” dispuse cu privire la aceeași persoană cercetată pentru aceeași faptă precum cea din cauza *pendinte*.

▪ ***Capitolul al V-lea : Aplicarea principiului Ne bis in idem în contextul cooperării judiciare internaționale în materie penală. Jurisprudența relevantă***

Acest capitol cuprinde două secțiuni.

Secțiunea V.1 : Noțiuni introductive

În această secțiune am prezentat chestiuni referitoare la necesitatea cooperării judiciare între state în scopul combaterii criminalității transfrontaliere. Pentru explicarea diferitelor forme de cooperare în privința cărora *Ne bis in idem* devine incident, am constatat că aplicarea *principiului recunoașterii reciproce a deciziilor judiciare penale și al încrederii reciproce între state* este primordială.

Secțiunea V.2 : Incidența principiului Ne bis in idem în contextul cooperării judiciare internaționale în materie penală

Din această perspectivă am remarcat multitudinea de forme de cooperare internațională în raport de care se poate analiza incidența lui *Ne bis in idem*.

Prealabil prezentării acestor forme de cooperare, am evidențiat *regula* instituită prin convențiile, directivele și deciziile-cadru relevante în domeniu, potrivit căreia autoritatea judiciară din statul solicitat are obligația de a recunoaște decizia judiciară definitivă pronunțată de autoritatea judiciară din statul solicitant și obligația de a adopta măsurile necesare executării sancțiunii, în virtutea încrederii reciproce acordate la momentul adoptării și aderării la aceste documente internaționale.

Ca *excepție* de la regula enunțată, nu se poate da curs unei cereri de executare a unei sancțiuni aplicate în alt stat dacă aceasta contravine principiului *Ne bis in idem*, excepție care este prevăzută în convențiile, directivele și deciziile-cadru respective.

Am evidențiat faptul că România a transpus dispozițiile acestor documente din domeniul cooperării prin Legea nr. 302/2004, ale cărei prevederi le-am analizat, evaluat și comparat în această secțiune.

În materia *extrădării*, am constatat că *regula* o reprezintă obligația pentru autoritățile judiciare ale statului solicitat de a extrăda persoana urmărită penal / căutată în vederea executării unei pedepse ori măsuri de siguranță de către autoritățile judiciare ale statului solicitant. Una dintre excepțiile de la această regulă o constituie *Ne bis in idem*, în sensul că extrădarea nu se acordă dacă persoana solicitată a fost judecată definitiv de autoritățile judiciare ale statului solicitat, pentru fapta pentru care autoritățile statului solicitant au cerut extrădarea.

Așadar, *Ne bis in idem* constituie un motiv de *refuz obligatoriu* al admiterii cererii de extrădare. Din acest punct de vedere, am constatat că *Ne bis in idem* este echivalentul unui remediu procesual din dreptul intern, al cărui rol constă tocmai în evitarea pronunțării într-un stat - cel solicitant - a unei soluții definitive, după ce, într-un alt stat - cel solicitat - referitor la aceeași persoană s-a pronunțat deja o soluție definitivă, pentru aceeași faptă.

În privința *mandatului european de arestare*, *Ne bis in idem* constituie excepția de la regula punerii în executare a acestui mandat.

Așadar, *Ne bis in idem* constituie un motiv de *refuz obligatoriu* al punerii în executare a mandatului. Prin urmare, autoritatea judiciară română de executare refuză executarea mandatului când, din informațiile de care dispune, reiese că persoana urmărită a fost judecată definitiv pentru aceleași fapte de către un stat membru, altul decât statul emitent, sub condiția ca, în cazul condamnării, sancțiunea să fi fost executată ori să fie în acel moment în curs de executare sau executarea să fie prescrisă, pedeapsa să fi fost grațiată ori infracțiunea să fi fost amnistiată sau să fi intervenit o altă cauză care împiedică executarea, potrivit legii statului de condamnare.

Referitor la *transferul de proceduri în materie penală*, regula constă în aceea că, la cererea autorității judiciare din statul solicitant, autoritatea judiciară din statul solicitat începe sau continuă urmărirea penală ori judecata față de o persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni pe teritoriul statului solicitant.

Ca și în cazul forme precedente de cooperare, și în această situație *Ne bis in idem* constituie un motiv de *refuz obligatoriu* pentru autoritățile statului solicitat de a da curs cererii de transfer formulate de statul solicitant.

În final am prezentat *dispozițiile relevante din Legea nr. 302/2004*, potrivit cărora *Ne bis in idem* reprezintă un motiv de *refuz fie obligatoriu, fie facultativ*, de a admite o cerere sau de a pune în executare un mandat european de arestare, distincția dintre aceste motive fiind fundamentată pe motivele concrete în raport de care se constată că în România persoana solicitată a fost fie judecată definitiv, fie este subiectul unei proceduri penale *pendinte*.

Concluzie : prin analiza efectuată în cuprinsul acestui capitol am demonstrat că, deși din punct de vedere procedural *Ne bis in idem* reprezintă un motiv de refuz fie obligatoriu, fie facultativ de a da curs solicitării statului emitent, totuși, în esența sa, *Ne bis in idem* este menit a garanta dreptul de a nu fi urmărit / judecat de două ori pentru aceeași faptă, precum și dreptul la libertate și siguranță și dreptul la liberă circulație în spațiul unic european.

▪ **Capitolul al VI-lea : Concluzii. Reconsiderarea principiului *Ne bis in idem* în legislația procesual penală română**

Analiza și evaluarea de ansamblu efectuate, pe parcursul întregului studiu doctoral, asupra legislației, jurisprudenței și doctrinei, atât a celei naționale, cât și a celei internaționale ne-a permis să formulăm o *propunere de lege ferenda*, în sensul reconsiderării principiului *Ne bis in idem* în legislația procesual penală română.

Așadar, sub aspectul naturii sale juridice, am propus ca *Ne bis in idem* să fie considerat ca un drept procesual al suspectului ori inculpatului.

În sensul propunerii noastre este și doctrina românească recentă care apreciază, prin raportare la natura juridică și scopul reglementării art. 6 din Codul de procedură penală, că *Ne bis in idem* are natura unui drept.

Argumentele pe care ne-am fundamentat propunerea vizează următoarele :

- prin raportare la noțiunea de „principiu”, *Ne bis in idem* nu poate fi un principiu specific vreuneia dintre fazele procesului penal și, cu atât mai puțin, un principiu fundamental al procesului penal; în acest sens, am subliniat faptul că o instituție a dreptului este calificată ca fiind „principiu” dacă deține, în esența și prin finalitatea sa, un grad de maximă generalitate și abstractizare, caracteristică neîndeplinită, însă, de *Ne bis in idem*, întrucât, analizat din perspectiva esenței și finalității sale, este consecința efectului negativ al autorității de lucru judecat, ca urmare a rămânerii definitive a hotărârilor judecătorești; așadar, *Ne bis in idem* nu prezintă nici măcar una dintre cele trei caracteristici, anterior expuse, ale unui „principiu”;

- în sistemul de drept de tip *common-law*, în mod tradițional protecția împotriva *Double jeopardy* este văzută ca un drept individual;

- în jurisprudența exprimată, cu precădere, de către CEDO și, într-o manieră similară, de către CJUE, *Ne bis in idem* nu reprezintă un principiu propriu-zis, ci este analizat într-o indisolubilă corelație cu dreptul la un proces echitabil;

- în documentele internaționale relative la drepturile omului, pe care le-am prezentat pe parcursul tezei, *Ne bis in idem* este reglementat ca fiind un drept fundamental;

- pentru organele judiciare ori administrative din cel de-al doilea set de proceduri, esența *Ne bis in idem* constă în obligația de a nu începe ori continua urmărirea penală / condamna / sancționa contravențional aceeași persoană pentru săvârșirea aceleiași fapte pentru care alte organe judiciare ori administrative, ale aceluiași stat ori ale unui stat străin, într-un prim set de

proceduri au pronunțat o decizie judiciară definitivă, conform legislației proprii; corelativ, pentru persoana, fizică ori juridică, subiect al celui de-al doilea set de proceduri, *Ne bis in idem* reprezintă „dreptul” de a nu fi urmărită, condamnată ori sancționată contravențional, în cel de-al doilea set de proceduri, pentru săvârșirea aceleiași fapte pentru care în primul set de proceduri s-a pronunțat o decizie judiciară definitivă, conform legislației proprii.

În consecință, am apreciat că realitatea obiectivă în care se manifestă, *Ne bis in idem* contrazice opțiunea legiuitorului în privința scopului și esenței reglementării din art. 6 din Codul de procedură penală.

Concluzie :

Având în vedere ansamblul considerentelor anterior expuse, am propus ca, *de lege ferenda*, norma juridică care prevede instituția *Ne bis in idem* să fie reconsiderată în structura sistemului de drept procesual penal, în sensul că garantează un drept procesual al suspectului ori inculpatului și, astfel, să fie inclusă în sfera dispozițiilor corespunzătoare ale Codului de procedură penală.

Prin urmare, am propus completarea art. 83 din Codul de procedură penală cu lit. h), având următorul conținut : „dreptul de a nu fi urmărit penal, judecat, condamnat ori sancționat contravențional de două ori pentru aceeași faptă pentru care s-a pronunțat o decizie judiciară rămasă definitivă”.

Raportat la tehnica legislativă, am constatat că enumerarea drepturilor din art. 83 este exemplificativă, iar nu limitativă, ceea ce înseamnă că, în funcție de necesitățile socio-juridice, dar și în funcție de evoluția legislativă și jurisprudențială europeană la care se raliază și legislația română, pot fi adăugate și alte drepturi, unul dintre acestea fiind cel consacrat prin *Ne bis in idem*.

De asemenea, ținând seama de finalitatea aplicării sale, am constatat că dreptul procesual garantat prin *Ne bis in idem* este în strânsă corelație cu *drepturile procesuale* reglementate la lit. a¹), d) și e) ale art. 83.

În final, pentru ca garanția conferită suspectului ori inculpatului prin dreptul consfințit prin *Ne bis in idem* să fie înțeleasă și aplicată la justa sa valoare recunoscută în contextul european actual, propunem completarea art. 83 lit. h) cu o prevedere care să conțină o definiție și o precizare a sensului noțiunii de „decizie judiciară definitivă” în acord cu jurisprudența CEDO și CJUE.

Astfel, *decizia judiciară definitivă* este reprezentată printr-un proces-verbal întocmit de un agent constator din cadrul unei autorități administrative, o ordonanță emisă de procuror sau o hotărâre pronunțată de instanță, care să soluționeze cauza pe fond, acte rămase definitive potrivit procedurii și legislației proprii statului în care s-au desfășurat procedurile administrative sau judiciare respective; dacă decizia a fost emisă de autoritatea administrativă ori judiciară a unui alt stat, este necesară recunoașterea sa potrivit procedurii reglementate prin Legea nr. 302/2004.

7. Concluzii de ansamblu

Cercetarea efectuată pe parcursul studiului doctoral ne-a permis să formulăm următoarele concluzii de ansamblu :

Ținând seama de realitatea obiectivă confirmată prin optica expusă în legislația și jurisprudența europeană, rezultă că *Ne bis in idem* nu satisface cerințele recunoscute în doctrină noțiunilor de „principiu fundamental al procesului penal” și „principiu specific unei faze a procesului penal”.

În acest sens, *Ne bis in idem* nu dispune de un grad de generalitate propriu oricărui principiu în drept, astfel încât procesul penal ori numai una dintre fazele sale să se poată întemeia pe acesta.

Altfel spus, *Ne bis in idem* nu are vocația de a se aplica întregului proces penal, nici măcar uneia dintre fazele acestuia.

Rolul unui principiu pentru sistemul de drept, respectiv, pentru procesul penal, rezidă în aceea că prin intermediul său legiuitorul, în momentul legiferării, și organele judiciare, în soluționarea cauzelor concrete, edictează și, respectiv, aplică și interpretează dispozițiile legale în raport de principiul căruia i se subsumează.

Astfel, scopul final fie al unui principiu al procesului penal, fie al uneia dintre fazele acestuia este de a asigura unitatea și omogenitatea ansamblului instituțiilor și regulilor de desfășurare a întregului proces ori numai a uneia dintre fazele sale.

Or, prin raportare la rolul pe care îl îndeplinește *Ne bis in idem* în procesul penal, indiferent de faza procesuală în care este invocat, nu se poate afirma că acesta susține aplicarea și interpretarea dispozițiilor întregului proces penal ori măcar ale uneia dintre fazele acestuia, deoarece *Ne bis in idem nu are* :

- *nici aplicabilitate generală* - întrucât se referă, punctual, doar la o faptă materială și la decizia judiciară care s-a pronunțat în alt proces față de acea faptă;

- *nici aplicabilitate directă*, deoarece presupune corelația cu alte norme juridice privind stabilirea faptei, a probatoriului care o susține ori o infirmă și modalitatea rămânerii definitive a deciziei judiciare definitive care împiedică desfășurarea unei a doua proceduri judiciare;

- *nici aplicabilitate prioritară* - ci, din punctul de vedere al finalității sale, are aceeași valoare cu a celorlalte norme juridice la care se raportează în cauza concretă în care este invocat.

8. Posibile noi direcții de cercetare

Studiul amplu întreprins în vederea documentării și redacării tezei ne-a permis să afirmăm, cu certitudine, că domeniul de cercetare relativ la *Ne bis in idem* este extrem de vast, ceea ce implică posibilitatea abordării și a altor subiecte, dintr-o triplă perspectivă : legislativă, jurisprudențială și doctrinară.

Așadar, apreciem ca fiind utilă cercetarea următorului subiect :

Implicațiile redefinirii conceptelor de „contravenție” și „infracțiune” asupra incidenței principiului Ne bis in idem

În abordarea acestui subiect se poate proceda la o analiză a evoluției legislative referitoare la cele două concepte, începând cu legislația penală din anul 1864, cu referiri și la legislația specifică domeniului contravențional.

În legislațiile europene în vigoare infracțiunile sunt clasificate fie conform sistemului tripartit - în crime, delictes și contravenții, fie celui bipartit - în crime și delictes sau în delictes și contravenții.

De lege lata, în legislația română infracțiunile nu sunt clasificate în vreo categorie, iar contravențiile sunt distincte de infracțiuni, fiind guvernate de dreptul administrativ.

Studiind evoluția legislației relevante, apreciem că soluția legislativă prin care s-a instituit scopul legii contravenționale, reflectată prin dispozițiile art. 1 din Ordonanța Guvernului nr. 2/2001, potrivit căroră legea contravențională apără valorile sociale care *nu* sunt ocrotite prin legea penală, este în contradicție cu însăși realitatea obiectivă transpusă în legislația specială ce reglementează diferitele tipuri de contravenții. În acest sens, avem în vedere că atât prin legea penală, cât și prin cea contravențională se apără *aceleași* valori sociale, aspect ce rezultă și din tehnica de redactare a textelor de lege corespondente.

Așadar, în opinia noastră, rezultă că *unicul element de diferențiere* dintre infracțiune și contravenție este cel referitor la gradul de pericol social diferit al faptei care, în mod firesc, în cazul contravenției este mai redus decât în cazul infracțiunii.

În virtutea asemănarilor care există între contravenție și infracțiune, atât prin raportare la instituțiile de drept material, substanțial, cât și la cele de drept procesual, se poate analiza reintroducerea contravenției în sfera ilicitului penal, consecința directă fiind aceea a realizării unei *codificări unitare* a infracțiunilor și contravențiilor. Un argument în acest sens ar putea consta în aceea că, în jurisprudența constantă a Curții Europene a Drepturilor Omului, *contravenția* este calificată *acuzatie penală*.

În opinia noastră, prin codificarea unitară a dispozițiilor legale prin care *de lege lata* se incriminează infracțiuni și contravenții este înlăturat riscul dublei sancționări contravenționale / urmăriri penale / condamnări a aceleiași persoane acuzate de săvârșirea aceleiași fapte materiale, ceea ce implică garanții sporite pentru respectarea principiului *Ne bis in idem*.

CUVINTE – CHEIE

- *Ne bis in idem*
- principiile fundamentale (generale) în teoria generală a dreptului
- principiile fundamentale ale procesului penal
- principiile specifice ale fazelor procesului penal
- autoritatea de lucru judecat
- securitatea raporturilor juridice
- metoda comparativă în drept
- noțiunile de *acuzatie penală, idem și bis*
- noțiunile de *contravenție, abatere disciplinară și infracțiune*
- jurisprudența națională
- jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului
- jurisprudența relevantă a Curții de Justiție a Uniunii Europene
- remediile procesuale
- cooperarea judiciară internațională în materie penală
- drepturile și libertățile fundamentale
- drepturile procesuale